

בין השמיים ובית המיטבחים

כמעט שאין שבוע חולף בלי שאקבל לפחות מיכתב אחר בוו הלשון: מרוע לא זכה סיפרי (שירי, סיפורי, זיכרונותי, מסותי) אף לתגובה אחת בשום עיתון.

ובאמת, האין בכך משום עוול? בדרך כלל אני מעלעל בכל ספר שמחברו טוען כי קופח. לרוב, המדובר בכתובי-בוסר שבאמת לא ראויים היו לדיון נרחב. אבל לאיזכור ואני אומר לעצמי שמצויים אצלנו הרבה יותר מדי ספרים, כך שלא ייתכן — פיסית לא ייתכן — שישקרו את כולם ולא כנמה שורות.

אבל לפעמים אני קורא ומתרשם מהספר הוא באמת בעל-ערך, ובאמת נעשה עימו עוול. לפעמים המדובר בספרים חשובים כמו, למשל, סיפורה המתורגם של המכונה בת יאור, ה"מים" — בני חסות / יהודים ונוצרים בצל האסלאם (תרגום אהרן אמיר; עריכה מרעית הפרופ' משה שרון).

לא תמיד נגרם המעוות כתוצאה מרצון רע. לפעמים חסר מומחה למיקצוע המיוחד שבו מתמחה מחבר הספר. לפעמים הנושא נראה בעיני העורך העיתונאי סרעני-נובן לציבור הרחב. לפעמים הספר לא נראה מכובד דיו, וכך ארע שהמירדף אחר אוקטובר האדום של טום קלנסי (מועדון קוראי מערבי), אחד מסיפרי-המתח הטובים ביותר שקראתי בשנה האחרונה, נותר ללא שום ביקורת.

ויש גם ספרים וסופרים הגופלים בין הכיסאות. כך, יהונתן גפן זה — מה טיבו? משרד? פיומנאזי בדרך? האם חיים חפר, למשל, ראוי שינתחו את המקאמות או הפיומנים שלו לצד שיריו של אהרון המשוררים הרציניים, כלומר אלה שברך כלל — רק בדרך כלל, כמובן — אין להם מה לומר. ומה ברבר ותיקים, כגון צמד היריבים-האויבים עמוס קינן — דן בן-יאמון. רק לאחרונה, אחרי כתיבה של 40 שנות מידבר, זכה הראשון סוף-סוף במסה האינטליגנטית הראשונה שנכתבה עליו בישראל. נרמה לי

איתן קלינסקי

אנסאר

עדרי אדם במכלאות אנסאר שלשים יום פרמו חושי בכל משמרת נצבו על טורי התיל שורות הטוריי הצועקות בתוכי: "הבעיה (זאת הפעם) אינה בעיית כפיפותו של חיל לפקדה וקובעיה כי אם מדת כפיפותם של פקדה וחיל להפקדו — ושפוי ומרדח..."

עדרי אדם במכלאות אנסאר שלשים יום פרמו חושי בכל משמרת גבנה כהות כחושה בחדרי כהות לוטת עננת המבקשת למחק את שאלת הטוריי... "השאלה (בשלב הלזה המקדם) אינה שאלת המשג משמעת, כי אם שאלת המשג צמאונדם ושאלת המשג אכזרות-מוזעת".

ממכלאות אנסאר חזרתי פרום ומחוק, רק נותרה גבנת הכהות המצקת ההופכת אותה — ערם מאדם.

(*) הטור השביעי, נתן אלטרמן, כתיבים ג', עם פסקהדין, עמ' 359, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
(**) שם עמ' 360.

ביקורת: בעד ונגד

האם ביקורת הספרות בעיתונות העברית עוד ממלאת את תפקידה? יש האומרים כי שלמה גרודזנסקי היה מבקר-הספרות האחרון בישראל שלא בא מחוגי האקדמיה. אבל האם יש באקדמיה של ימינו עוד ערובה לתרבות, ידע, שיקול-דעת, יושר אינטלקטואלי? היתכן ביקורת בלי מבקרים וממתי צריך הסופר "לסדר לעצמו ביקורת"? מי בכלל אוהב מבקרים? האם הכרה פרטית, ייחודית היא תנאי לביקורת גדולה, והאם כל מה שחשוב באמת — כבר היה? ואחרונה: האם הציבור הרחב יודע להבחין בין בית-המיקדש ובית-המיטבחים?

ולגבי הכרמינן אין חילוק גדול כליכך בין זה לזה, שהרי כבר נפח את נשמתו. ואם עוד לא מת, ממתים אותו בנוסטלגיה, בערביי-זיכרון כרדיו ובטלוויזיה, בעצרות-עם וכפרסי ישראל ובתערוכות רטרופקטיביות, בזכירה-לרגע שאחריה תבוא הסיכחה לדרורות.

כך, למשל, מי מכל חסידיו הרבים זכר שהשנה שעברה היתה שנת המאה להולדתו ושנת ה-40 לפטירתו של יעקב שטיינברג, משורר ומספר גדול לא פחות מח"נ ביאליק "הלאומי" שלנו. וכיצד זה קרה שיומן שנותיו הראשונות של שאול טשרניחובסקי — אחד הגדולים-שבגדולים שכבר הוכרו "גראפמן" בידי מבקר ישראל — עדיין לא פורסם עשרות שנים אחרי מותו? והיכן בכלל עומד חקר טשרניחובסקי והשוואה לחקר ביאליק? ומדוע נכשל כל ניסיון של העיתונות היומית, כשל כיתבי-העת, להנציח מרור של קריאה חוזרת ביצירה שמן העבר.

האם באמת נפטר אצלנו יצירת הספרות לעולמה כמו שתרנגול מת? אבל כבר הרחקנו לכת וצריך לחזור מעט על עקבותינו. באמת יש להבחין בקרב הסופרים החיים עימנו, בין אלה שבגנחו בדין, כיוון שלא היו ראויים להיזכר, לבין אלה שגנחו — פשוט משום שלא ידעו לעשות לביתם. ולעשות לביתם, בקשר זה, פירושו לא לעשות לכתיבתם. הבה נבט את מבטנו 30-20 שנה לאחור.

הדברים עדיין חיים בזיכרון. הסופר היה אז מניח מידו את קולמוסו בגמר מלאכתו, מוסר את כתבי היד להוצאה שבה היה קשור, ממתין לפסקדינים של הלקטורים, אם טובים ואם רעים, אם לטוב ואם לרע. כשהיה הספר יוצא לאור, היה מומין כמה מחבריו, או שההוצאה היתה מוזמינה, להרמת כוסית ואולי למסיבה בכניסתו או בבית פרטי. על מיקדמות עוד לא שמעו או נאמרו מומיותו. והיה הסופר יושב וממתין, מי בשופי נבחת ומי בכניסת ציפורניים, לפסק דינה של הביקורת ולפסקדינו, החשוב כל פחות, של ציבור-הקוראים (כהיום כן או, לא תמיד עלו אלה השניים בקנה אחד).

מי חשב אז "לארגן לעצמו ביקורת", לפנות אל מבקרים מירדיו, מבני חוגו או מבני כנופיותו, להיחלף לזירתו ולעשות את מילחמתו בקמים עליו. מי היה מאמין בסופר ימסור את כתבי-היד של סיפורו שבוכות לפני שהוא אור למבקר שהוא יודע שהוא נוטה לו חסד כדי שהלה יכתוב גם פירסם מאמר-ביקורת "חיובי" על הספר כשהוא מקדים בדרך זאת את כל המבקרים האחרים ועל-ידי כך לפעמים, נותן את הטון או את המטריה, או לפחות מעורר את המבקרים היריבים לבוא עימו בפולמוס ובדרך זו מעורר את השערוריה המוכרת את הספר כאלפים ואף בעשרות אלפי עותקים.

חשיפה אחת או שתיים

מי היה מאמין אז שעוד בטרם יבשה דיו הרפוס, כבר נמצא הסופר מכתת רגליו לטלוויזיה ולרדיו, למסופים לספרות, לכתף ציטוט או לזה הזמן. לנלדיה ולמצב הרוח. או אם הוא גם אריה בידורי או "גיבור תרבות" בלשון ימינו — לתוכניותיהם של מני פאר וריבקה מיכאלי ודומיהם, כדי לקדם את מכירת ספריהו ומי היה מקבל עליו את הדין של "חשיפה" אחת או שתיים עם כל ספר חדש, כשהוא מעלה על המיזבח לא רק בעל ואשה וילדים, אלא גם פילגש או מאהב, מחלות ושאר דברים שהשתיקה יפה להם, או טורח לחגוג ולהצטלם עם כל ספר חדש בחברת כל גדולי המדינה ופרנסיה, גדוליה שכרוח וגדוליה הנעורים מכל רוח. וכל זה לצורך "קידום מכירות".

כיצד אומרים היום? — יעד על הרב, אם ראויים לעניינם את ס. יזר או חיים חזן או נתן אלטרמן או לאה גולדברג. חושפים" את עצמם

כדי לעודד את תפוצת החורשה בנבנה ודלחוח וחושח, כוכבים בחון ובטעות עשן או את ש"י עגנון שולה את ספר המעשים שלו לברוך קורצויל כדי שיקדים את כל המבקרים האחרים כפרשנותו ובשבחי.

נכוח, גם אז היו חריגים. נמצאה משוררת שבצר לה קמה וכתבה בעצמה מאמר ביקורת על עצמה, כפסבדונים כמובן (על דרך החידוד ששופץ לצורך זה: יהלך זה, ולא — פיך), והיו גם מבקרים של חברות ספרותיות וכנופיות. והיו מחשבים ומתחשבים והתחשבויות והיו פולמוסים ספרותיים.

אבל כל אלה היו, בכל זאת, חריגים, והוציא פולמוסים עקרוניים וחברתיים ופוליטיים ורוחיים שלא חסרו מעולם, שהרי הם חלק מהדינמיקה והדיאלקטיקה של ההתפתחות הספרותית. והי שאלה היא רק באיור רמה הם מתקיימים.

ויותר חשוב הוא שכל זה היה עדיין מלווה בהרבה מעצורים, ברתיעות ובעכבות שהן ילידות התרבות ויצורותיה. שכן תרבות פירושה גם עכבות, ועכבות ואפילו "צנזורה עצמית" אינן תמיד דבר רע, כפי שסוברים השוטים (אבל לא יזנגור המאירי, גם א"ד גורדון ורבי בנימין שלו השתית על עכבות, מעצורים, הדחקות והאצלות-סובלניציות).

כימים הם עדיין לא כאה לעולם אותה אוירה כללית נלווה לה. פירושו לא לעשות לכתיבתם. הבה נבט את מבטנו 30-20 שנה לאחור. הדברים עדיין חיים בזיכרון. הסופר היה אז מניח מידו את קולמוסו בגמר מלאכתו, מוסר את כתבי היד להוצאה שבה היה קשור, ממתין לפסקדינים של הלקטורים, אם טובים ואם רעים, אם לטוב ואם לרע. כשהיה הספר יוצא לאור, היה מומין כמה מחבריו, או שההוצאה היתה מוזמינה, להרמת כוסית ואולי למסיבה בכניסתו או בבית פרטי. על מיקדמות עוד לא שמעו או נאמרו מומיותו. והיה הסופר יושב וממתין, מי בשופי נבחת ומי בכניסת ציפורניים, לפסק דינה של הביקורת ולפסקדינו, החשוב כל פחות, של ציבור-הקוראים (כהיום כן או, לא תמיד עלו אלה השניים בקנה אחד).

מי חשב אז "לארגן לעצמו ביקורת", לפנות אל מבקרים מירדיו, מבני חוגו או מבני כנופיותו, להיחלף לזירתו ולעשות את מילחמתו בקמים עליו. מי היה מאמין בסופר ימסור את כתבי-היד של סיפורו שבוכות לפני שהוא אור למבקר שהוא יודע שהוא נוטה לו חסד כדי שהלה יכתוב גם פירסם מאמר-ביקורת "חיובי" על הספר כשהוא מקדים בדרך זאת את כל המבקרים האחרים ועל-ידי כך לפעמים, נותן את הטון או את המטריה, או לפחות מעורר את המבקרים היריבים לבוא עימו בפולמוס ובדרך זו מעורר את השערוריה המוכרת את הספר כאלפים ואף בעשרות אלפי עותקים.

מי היה מאמין אז שעוד בטרם יבשה דיו הרפוס, כבר נמצא הסופר מכתת רגליו לטלוויזיה ולרדיו, למסופים לספרות, לכתף ציטוט או לזה הזמן. לנלדיה ולמצב הרוח. או אם הוא גם אריה בידורי או "גיבור תרבות" בלשון ימינו — לתוכניותיהם של מני פאר וריבקה מיכאלי ודומיהם, כדי לקדם את מכירת ספריהו ומי היה מקבל עליו את הדין של "חשיפה" אחת או שתיים עם כל ספר חדש, כשהוא מעלה על המיזבח לא רק בעל ואשה וילדים, אלא גם פילגש או מאהב, מחלות ושאר דברים שהשתיקה יפה להם, או טורח לחגוג ולהצטלם עם כל ספר חדש בחברת כל גדולי המדינה ופרנסיה, גדוליה שכרוח וגדוליה הנעורים מכל רוח. וכל זה לצורך "קידום מכירות".

כיצד אומרים היום? — יעד על הרב, אם ראויים לעניינם את ס. יזר או חיים חזן או נתן אלטרמן או לאה גולדברג. חושפים" את עצמם

כדי לעודד את תפוצת החורשה בנבנה ודלחוח וחושח, כוכבים בחון ובטעות עשן או את ש"י עגנון שולה את ספר המעשים שלו לברוך קורצויל כדי שיקדים את כל המבקרים האחרים כפרשנותו ובשבחי.

נכוח, גם אז היו חריגים. נמצאה משוררת שבצר לה קמה וכתבה בעצמה מאמר ביקורת על עצמה, כפסבדונים כמובן (על דרך החידוד ששופץ לצורך זה: יהלך זה, ולא — פיך), והיו גם מבקרים של חברות ספרותיות וכנופיות. והיו מחשבים ומתחשבים והתחשבויות והיו פולמוסים ספרותיים.

אבל כל אלה היו, בכל זאת, חריגים, והוציא פולמוסים עקרוניים וחברתיים ופוליטיים ורוחיים שלא חסרו מעולם, שהרי הם חלק מהדינמיקה והדיאלקטיקה של ההתפתחות הספרותית. והי שאלה היא רק באיור רמה הם מתקיימים. ויותר חשוב הוא שכל זה היה עדיין מלווה בהרבה מעצורים, ברתיעות ובעכבות שהן ילידות התרבות ויצורותיה. שכן תרבות פירושה גם עכבות, ועכבות ואפילו "צנזורה עצמית" אינן תמיד דבר רע, כפי שסוברים השוטים (אבל לא יזנגור המאירי, גם א"ד גורדון ורבי בנימין שלו השתית על עכבות, מעצורים, הדחקות והאצלות-סובלניציות).

כימים הם עדיין לא כאה לעולם אותה אוירה כללית נלווה לה. פירושו לא לעשות לכתיבתם. הבה נבט את מבטנו 30-20 שנה לאחור. הדברים עדיין חיים בזיכרון. הסופר היה אז מניח מידו את קולמוסו בגמר מלאכתו, מוסר את כתבי היד להוצאה שבה היה קשור, ממתין לפסקדינים של הלקטורים, אם טובים ואם רעים, אם לטוב ואם לרע. כשהיה הספר יוצא לאור, היה מומין כמה מחבריו, או שההוצאה היתה מוזמינה, להרמת כוסית ואולי למסיבה בכניסתו או בבית פרטי. על מיקדמות עוד לא שמעו או נאמרו מומיותו. והיה הסופר יושב וממתין, מי בשופי נבחת ומי בכניסת ציפורניים, לפסק דינה של הביקורת ולפסקדינו, החשוב כל פחות, של ציבור-הקוראים (כהיום כן או, לא תמיד עלו אלה השניים בקנה אחד).